قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

تەرمەلەر

2

شينجياڭ حالىق باسپاسى

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

تەرمەلەر

2

شينجياڭ حالىق باسپاسى
ءۇرىمجى 2009

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克民间文学大典．无韵诗．2：哈萨克文/苏里坦汗，
赛力克 编著—乌鲁木齐:新疆人民出版社，2009．6
ISBN 978—7—228—12387—2

Ⅰ．哈...Ⅱ．①苏...②赛...Ⅲ．①哈萨克族—民间文学— 作品综合集—中国—哈萨克语（中国少数民族语言②哈萨克族—诗歌—作品集—中国—哈萨克语（中国少数民族语言）Ⅳ．I277

中国版本图书馆CIP数据核字（2009）第073961号

责任编辑:阿 扎 马 提
责任校对:哈 力 木 拉 提
封面设计:夏 提 克

哈萨克民间文学大典—
无韵诗（哈萨克文）
（二）

苏里坦汗
赛力克 **编著**

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码：830001）
新疆新华书店发行
新疆八百印务有限公司印刷
880×1230毫米 32开本 7．75印张
2009年6月第1版 2009年6月第1次印刷
印数：1—3000
ISBN 978—7—228—12385—8 定价：16．00元

از ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارنالعان مەملەكەتتىك قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: ازامات ىسقاق ۇلى
كوررەكتور: قالمۇرات جارمۇقامەت ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى —
تەرمەلەر
(2)

باسپاعا دايىنداعان: سۇلتانقان ساعاتجان ۇلى
سەرىك باقىتقان ۇلى

*

شينجياڭ حالىق باسپاسى باستىردى
(ۇرىمجى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 ـ اۋلا)
شينجياڭ شينحۋا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شينجياڭ باباي باسپا ىستەرى شەكتى سەرىكتىگىندە باسىلدى
فورمات 880×1230 1/32، 7.75 باسپا تاباق
2009 ـ جىل، ماۋسىم، 1 - باسپاسى
2009 ـ جىل، ماۋسىم، 1 - باسىلۋى
تيراجى: 1 — 3000
ISBN 978—7—228—12387—2
باعاسى: 16.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبيەتى ٴوزىنىڭ كوركەمدىك - يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات - تەگەۋرىنىمەن، ٴتۇر - جانرلارىنىڭ مولدىعىمەن، تاقىرىپتىق جانە سيۋجەتتىك بايلىعىمەن، قوعامدىق - الەۋمەتتىك جانە تاربيەلىك تەرەڭ ٴمان - مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كونە تاس داۋىرىندە پايدا بولىپ، تۇركىلىك تۇستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تاريحىمەن بىتە قايناسىپ، بىرگە جاساپ كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايىرعى اتا - بابالارىمىزدىڭ نانىم - سەنىمدەرىنەن، تاريحىنان، تۇرمىس - تىرشىلىگىنەن، اسىل - ارمانى، بيىك مۇراتىنان جان - جاقتى ماعلۇمات بەرەدى ٴارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار تىزبەگىندەگى تاريحي وزگەرىسىن، ەتنيكالىق سانامەن قارايلاس ٴجۇرىپ وتكەن جولىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى . اۋىز ادەبيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا — حالىق. سوندىقتان، ول شىن مانىندە، حالىقتىڭ ٴوز ەنشىسى بولىپ تابىلادى. ياعني اۋىز ادەبيەتى — حالىق شىعارماشىلىعىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا تاراعان كوركەم ادەبي تۋىندىلاردىڭ جيىنتىق اتاۋى. سونىمەن بىرگە، عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»، «حالىقتىڭ اۋىزشا ٴسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 - جىلى اعىلشىن عالىمى ۆيليام تومس ۇسىنعان فولكلور (اعىلشىنشا حالىق دانالىعى) ٴسوزى دە اۋىز ادەبيەتى اتاۋى ٴۇشىن حالىقارالىق عىلىمي اتاۋ رەتىندە

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

قابىلدانعان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ٴبىرىنىڭ ورنىنا ٴبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۆروپا، امەريكا، اۆستراليا حالىقتارىنىڭ ۇعىمىندا بۇل ٴسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالىقتىڭ كيىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - عۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي- اق، ٴتۇرلى كوركەمونەرىن (پوەزيا، مۋزيكا، ٴبي، ويۋ - ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب) تۇتاستاي اتاۋ ٴۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبيەتىن عانا ەمەس، «ەتنولوگيا»، «ەتنو مادەنيەت» دەيتىن ۇعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبيەت تانۋ عىلىمىنداعى «اۋىز ادەبيەت» دەگەن ۇعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ٴبىرىن - ٴبىرى تولىق سيپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسىعان بايلانىستى.

ٴبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ٴبىر ٴبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ٴتۇيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سيمدى تاقىرىپتا ۇلاسپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات — فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ٴبىر الەۋمەتتىك تۇپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالىقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تيەسىلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبيەتىنىڭ جوگى دە وراسان زور بولدى. حالىقتىڭ تاريحي زەردەسى، فيلوسوفيالىق وي - تۇيىندەرى، پەداگوگيكالىق تاجىريبەسى، ادامگەرشىلىك ولشەمدەرى، كاسىپتىك ادەبيەتكە ٴتان كوركەمدىك سۇرانىستارى، تەاترلىق ونەرگە تيەسىلى ەسەسى

اۋىز ادەبيەتىنە جۇكتەلدى. ٴىس جۇزىندە اۋىز ادەبيەتىنىڭ ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ٴبىز بايىرعى اتا ـ بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق دۇنيەلەرىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ جالپى حالىققا، كەلەر ۇرپاققا، زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبيەتى ۇلكەن تۇلعادان باسپا ٴسوز بەتتەرىندە جارىق كورىپ بولدى. ٴبىراق، ٴالى دە شاشىراندى كۇيدە. رەفورما جاساپ، ەسىك اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شينجياڭ حالىق باسپاسىنان اڭىز ـ ەرتەگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسا ـ داستاندار، قازاق ەمشىلىگى، دەنە تاربيە، ۇلتتىق اس ـ تاعامدار، ت.ب. فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارىق كورىپ كەلەدى. 1979ـجىلدان باستاپ «شالعىن» جۋرنالىن شىعارىپ اۋىز ادەبيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جيناپ، تۇڭعىش توپتا باسىلىم كورسەتتى. ٴبىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ٴىشى ـ سىرتىندا باسىلىم تاپقان نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ ٴتۇر ـ جانرلارى مول جانە كۇردەلى بولىپ كەلەتىندىكتەن جانرلىق جاقتان ٴبولۋ بىزگە قيىندىق تۋدىردى. ٴتۇرلى تانىمدار ارا تالاس ـ تارتىستان سوڭ اقىندار ايتىسى، اڭىز ـ ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتپاشتار، جۇمباقتار، جىراۋلار جىرلارى، زاڭ ـ جارعىلار، كۇلدىرگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسا ـ داستاندار، ماقال ـ ماتەلدەر، مىسال ـ تامسىلدەر، تۇرمىس ـ سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق ويىندار، حالىق اندەرى، شەجىرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون سەگىز تۇپقا جىكتەدىك. عىلمي ٴبولۋ جاعىنا قاتاڭ تالاپ قويعانىمىزبەن كەيبىر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىڭ

ىڭعايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى، اڭىزدارعا قايسىلار جاتادى دەگەن سياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە پىكىر بىرلىگىنە كەلە الماعاندىقتان «اڭىز ـ ەرتەگىلەر» دەگەن ٴبىر اتپەن جىبەرىپ ىڭعايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال ـ ماتەلدەر بۇدان بۇرىنعى باسىلىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى باسىلىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارعا بولىنگەن، ٴبىراق، مۇندايدا ماقال ـ ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ٴبىر ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرىپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتيدى. سوندىقتان، ٴبىز الفاۆيت تارتىپكە سالىپ (ٴبىرىنشى جولدىڭ ٴبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الىپ) شىعاردىق. «تەرمەلەر» 1ـ، 2 ـ كىتابىنا ەلىمىز بەن قازاقستاندا باسپا بەتىندە جارىق كورگەن شىعارمالار ەنگىزىلدى، بارلىعىنا ٴتۇپ نۇسقانى نەگىز ەتتىك، نەگىزىنەن حالىقتىق سيپات العان تۋىندىلاردى بەردىك. قالعان پىكىردى وقىرمان ٴوز قولدارىنا العان سوڭ ايتار دەپ وسى بوينشا باسۋعا كەلىستىك.

شينجياڭ حالىق باسپاسى
2008 ـ جىل، شىلدە

مازمۇنى

وسيەت 1
جالعان ٴوتىپ بارادى 7
نە ارتىق 22
جىگىت تۋرالى 26
اسەت 31
ٴناسيحات 37
تارباعاتاي ماڭىراق 48
جاكە ٴبيدىڭ ٴتالىماتى 60
ٴناسيحات 63
حات جازعان اق قاعازعا قالام ۇشىم 83
ٴوز ٴومىر تۋرالى تولعاۋ 90
بۇل زاماندا 98
پايدالى كەڭەس 100
قۇربىلارىم، بايقايىق 104
قوشتاسۋ 116
جاقسىلىعىڭ مول بولسا 119
ٴار ٴتۇرلى تۋار انادان 122
نۇرجان جىرشىدان نۇسقالار 159
ەرتەگىش سوزىنەن 170
بەيسەتبايدىڭ ٴبايىتى 175
كەڭەس 178
جاپالاق توتى بولماس 190
تۋس ـ قيىس قاتىناسى 193

اقمن سىرى 200
اقىلىڭ التىن ــ اناشىم 215
ٴوزىم تۇرالى تولعاۋ 230
كىم جاقسى 233
جالقاۋ مالشى 235
تەك 237

وسيەت

سارالاپ ٴسوز باستايىن،
دۇنيە ٴسوزىن قوسپايىن.
وپاسى جوق ٴپانيدى،
ەلدى ارتىما تاستايىن.
قازىرگى حالىم توسىننان،
ولىمگە باسىم ۇسىنعام.
تۇماق سۇندەت، ٴولىم حاق،
كىم قۇتىلار وسىدان.
ينالايىن، قۇدايىم،
ٴبىر وزىڭە جىلايىن.
باسى جۇمىر پەندەنىڭ،
جەر جاسىرار شىرايىن.
و، جاساعان جاراتقان،
بەرگەيسىڭ ورىن ۇجماقتان.
عاپۋ قىلىپ كۇنامدى،
ساقتاعايسىڭ توزاقتان.
نۇرمۇحامبەت پايعامبار،
قولداعايسىڭ شاھار جار.
يتقانىڭدى وتەدىم،
جاراتۋشى ٴوزىڭ بار.
وتىز ٴۇش مىڭ ساحابا،
اۋليە مەن ٴانبيا،
كۇنامدى مەنىڭ كەشىر دەپ،

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

جالىنامىن بارشاڭا.
وسىلاي دەمەي نە دەيىن،
ارىزدانىپ كەتەيىن.
ٴوزىڭ مەدەت بەرمەسەڭ،
كۇنادان قايتىپ وتەيىن.
وپاسىز قارا جالعاندى،
نە قىلايىن ارماندى،
اۋلىما تاپسىردىم،
ارتىمدا ۇرپاق قالعاندى.
ەستۇشى ەم بار دەپ الەۋمەت،
پەندەنى بۇزار سۇم نيەت،
مىنە جاندى تاپسىردىم،
ارتىمدا قالسىن وسيەت.
كەلدى اجال وقتاي بوپ،
بەينە ٴبىر جالىن شوقتاي بوپ،
جۇرەككە ونى سەزدىردى،
عۇمىرىم ەندى جوقتاي بوپ.
اعايىن ـ تۋعان، باۋىرلاس،
ۇلكەن ـ كىشى، زامانداس،
كۇنام بولسا كەشىرىپ،
مەدەتكەر بول، قارىنداس.
دۇعادا بول، اعايىن،
جىرمەن حاتقا جازايىن.
قاراڭعى كورده حال نەشىك،
مۇڭىمدى كىمگە شاعايىن.
وڭداسىن وندا جاپپار حاق،
جەتپىس ەكىگە كەلدىم ناق،

وسى دەرتتەن قالمايمىن،
باقيعا كوشەر كەلدى شاق.
توعاس اتتى ەلىمدى،
تارباعاتاي جەرىمدى،
تىرلىگىمدە كورە المايمىن،
ٴتاڭىر بەردى ٴولىمدى.
قوش بول، داۋلەت بالاسى،
ۇلكەن ـ كىشى داناسى،
بولدى مەكەن باقيلىق،
ٴۇرىمجىنىڭ قالاسى.
توعاستان داۋلەت رۋىم،
ەلدەن سایاق ٴجۇرۋىم.
جەتپىس ەكىگە كەلگەندە،
اجال تورىن قۇرۋىن!؟
سالەم ايتتىم، اۋىلىم،
اعايىن ـ تۋعان، باۋىرىم،
ماڭدايعا جازۋ وسى ەكەن،
كورە الماي ەلدى قالۋىم.
ايتتىم سالەم قاپاسقا،
قاپاس، كاكەن دوستاسقا،
پانيدەن كوشتىم باقيعا،
قالسىن مەنەن ٴبىر نۇسقا.
ٴبىر ەدى داۋلەت اتامىز،
بۇزىلماعان باتامىز،
وزىڭە كاكەن تاپسىردىم،
بار بولسا كەش قاتامىز.
قوش بول، باۋىرىم ــ ٴنازىرىم،

ٴبىلدىم اجال ٴازىرىن،
ٴدام تارتىپ ۋىنگە بارعاندا،
ٴتۇسىندىم تۇس قادىرىن.
بولىڭدار ريزا سالەمگە،
جايىلسىن حاتىم الەمگە،
تاعى سالەم ايتايىن،
زاعيما مەن قابىكەنگە.
كوسەمىس، قاسىم، بىراي،
ايتتىم سالەم قالدىرماي.
ارماندامىن، اعايىن،
كورمەدىم قايتىپ، ياپىراي.
قوش. امان بول، جۇماجان،
قينالدى، شىركىن، شىبىن جان.
ريزا بول، باۋىرىم،
قارىنداسىم جيدەجان.
سويلە ٴتىلىم جاڭىلماي،
ٴوتتى دۇنيە ساعىمداي،
قاراۋىل مەن قۇسايىن،
تۇگەل سالەم جولدايىن.
عارىپ جاننان ٴۇمىت جوق،
ەندى قايتىپ سۇرايىن.
سالەمدە ومار، ىسقاقتا،
باسقالار ٴجونى ٴبىر باسقا،
ٴبىر تۋعاستىڭ بالاسى،
ۇلكەن - كىشى دوستاسقا.
ەلشىبايعا سالەم دە،
دوس ەدىڭ، شىركىن، ٴبىر كۇندە،

وقىسىن دۋعا ۇمىتپاي،
ماعان ارناپ ۇيىندە.
ەمەسپىن ريزا جالعانعا،
كىم جەتەدى ارمانعا،
تاعى سالەم ايتامىن،
كولحوزداعى بۋقانعا.
الدانبا دۋنيە ٴپانيعا،
نە بولارسىڭ داريعا،
بۇگىن ٴتىرى بولعانمەن،
كوشەرسىڭ ٴبارىڭ باقيعا.
كورمەدىم بالام اقاجان،
قاسىمدا وتىر قاسىمقان.
ٴبىر اللاعا تاپسىردىم،
اقىمەتقان مەن اسىلقان.
رازىمىن بالالار،
امان ـ ەسەن بولىڭدار،
بەكەرلىكتەن پايدا جوق،
جاقسى ٴجۇرىپ وقىڭدار.
بارىڭە سالەم تۋىسقان،
سەن دە امان بول، توقتارجان،
بەس نەمەرەم، امان بول،
كۇلىمقان مەن كامەلقان.
قوش بول، بيشە كەلىنىم،
ساعان باتا بەرۋىم،
اتالاپ كەلدىڭ شيحۋدان،
ۇزاق بولسىن ٴومىرىڭ،
قينادى اۋرۋ جانىمدى،

توپىراق تارتتى ٴتانىمدى،
باقىتتى ٴوتىپ كوڭىندە،
جايناتسىن ٴومىر ٴبارىڭدى.
ارتىمدا قالعان بالالار،
ەندى كىمدى اتالار،
قوش، امان بول، جاماعات،
وسيەتىم وسىلار.

(«مۇرا» جۋرنالىنىڭ 1986 ـ جىلعى 1 ـ، 2 ـ سانىنان)

جالعان ٴوتىپ بارادى

جالعان ٴوتىپ بارادى،
ٴبىر كۇن بىزدەن قالادى.
تاس بوساعا، تار ەسىك،
زامانى قانداي بولادى.
جالعان ٴوتىپ بارادى،
جالعاعانعا كەلمەستەن.
جازۋىنا توقتاتقان،
ەكى تىلەك بەرمەستەن.
وتىرىك ايتپا بوس سويلەپ،
ٴوز كوزىڭمەن كورمەستەن.
اقيقات ايت، شىن سويلە،
وسەك سوزگە ەرمەستەن.
ىقىلاسىڭا لايىقتاپ،
پەيىلىڭە بەرەدى.
قىلعان ٴىسىڭ بىرەۋگە،
ٴوز باسىڭا كەلەدى.
ارناعانى بار بولسا،
الماسىڭ دا بەرەدى.
اقىلى بار جاقسىعا،
جانىنىڭ ٴبارى سەنەدى.
ٴبىر قوي ولسە جامان باي،
قويشىسىنان كورەدى.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com